

АКТУАЛЬНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ІНСТИТУТУ ПЕРЕГОВОРІВ У МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ ПУБЛІЧНИХ ВІДНОСИНАХ

THE RELEVANCE OF USING THE INSTITUTE OF NEGOTIATIONS IN INTERNATIONAL LAW PUBLIC RELATIONS

Філіпських О.І., студентка III курсу
господарсько-правового факультету

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена дослідженню інституту дипломатичних переговорів як мирного способу розв'язання міждержавних спорів, його розвитку та визначальних особливостей, які забезпечують статус «основного способу» при вирішенні міжнародних спорів. Вивчено момент зародження інституту, його значення за часів стародавнього світу.

У статті аналізуються окремі праці науковців у сфері міжнародного права, зокрема О. Буткевича, В. Репецького, О. Кондика, роботи яких спрямовані на висвітлення важливості функції ведення переговорів, що розглядається як одне із основних завдань послів. Звернено увагу на закріплену термінологію поняття «дипломатичні переговори» у «Дипломатичному словнику». Опрацьована нормативна база, яка закріплює основні положення щодо ведення переговорів.

На основі аналізу Віденської конвенції про дипломатичні зносини, Статуту ООН і доктрини визначено пріоритетність використання переговорів серед інших способів мирного розв'язання спорів. У статті висвітлені основні моменти, які є визначальними при проведенні переговорів: повага до супротивників і досягнення компромісу. Розглянуто види дипломатичних переговорів, наведено їх приклади із практики міждержавних відносин. Розглядаються переговори як за кількістю сторін, так і за формою.

Визначено, що імперативних норм щодо проведення дипломатичних переговорів немає, тому зроблено висновки щодо можливості створення нових норм диспозитивного характеру. Розглянуто характерну рису переговорів – невтручання третіх осіб у переговорний процес і недоліки реалізації цього принципу на практиці.

Звернено увагу на важливість громадської думки для функціонування інституту переговорів, а також проблеми, які виникли через ігнорування цього елементу. Вказано на можливості діджиталізації переговорного процесу та впровадження новітніх технологій для підвищення ефективності переговорів. Зроблено висновки щодо актуальності досліджуваного інституту, ймовірних причин зменшення його ефективності та подальшого розвитку.

Ключові слова: дипломатичні переговори, інститут переговорів, принципи мирного розв'язання спорів, переговорний процес.

The article is devoted to the study of the institution of diplomatic negotiations as a peaceful way of resolving interstate disputes, its development and defining features that provide the status of "priority method" in resolving international disputes. The moment of origin of the institute, its significance in the times of the ancient world is studied.

The article analyzes some works of scholars in the field of international law, in particular O. Butkevych, V. Repetsky, O. Kondyk, whose work is aimed at highlighting the importance of the function of negotiation, which is considered one of the main tasks of ambassadors. Attention is drawn to the established terminology of the concept of "diplomatic negotiations" in the "Diplomatic Dictionary".

The normative base which fixes the basic provisions concerning conducting negotiations is finalized. Based on the analysis of the Vienna Convention on Diplomatic Relations, the UN Charter and the doctrine, the priority of using negotiations among other ways of peaceful settlement of disputes has been determined. Also, the article highlights the main points that are crucial in the negotiations: respect for opponents and compromise.

Types of diplomatic negotiations are considered and their examples from the practice of interstate relations are given. Classifications such as the number of parties and the form are considered. It was determined that there are no imperative norms for conducting diplomatic negotiations, thus conclusions were made about the possibility of creating new norms of a dispositive nature. A characteristic feature of the negotiations is considered – non-interference of third parties in the negotiation process and the shortcomings of the implementation of this principle in practice.

In addition, attention was drawn to the importance of public opinion for the functioning of the institution of negotiations, as well as the problems that have arisen due to ignoring this element. Attention is paid to the possibilities of digitalization of the negotiation process and the introduction of new technologies to increase the efficiency of negotiations. Conclusions are made on the relevance of the researched institute, probable reasons for the decrease in the efficiency of the institute and possible further development.

Key words: diplomatic negotiations, institute of negotiations, principles of peaceful settlement of disputes, negotiation process.

Нині на світовій арені держави забули про вирішення спорів і конфліктів мирними способами, дедалі частіше використовуючи війну як інструмент «усунення конфліктів». При цьому події останніх десяти років доводять, що інститут переговорів втрачає свою силу та вплив при вирішенні спорів. Тому важливо дослідити цей інститут і визначити, як потрібно удосконалити правову базу дипломатичних переговорів для продовження ефективного функціонування у площині міжнародних публічних відносин.

Виникає логічне питання про ефективність переговорів як засобу вирішення спорів в сучасних умовах міжнародних відносин. Досліджуючи це питання, необхідно звернутися до витоків інституту переговорів. Так, І. Лукашук вважає, що протягом століть найважливішим інструментом дипломатії були переговори – один із найдавніших інститутів, який з'явився одночасно з міжнародними відносинами [1, с. 77]. Заперечувати це твердження немає жодного змісту, адже такі феномени як переговори та дипломатія з'явилися в історичних згадках ще раніше,

коли функції дипломатів виконували ангели. Їх у XVI ст. вважали посередниками між небом і землею [2, с. 99].

Становлення інституту переговорів було тривалим і складним. Людству довелося усвідомити, що вирішення спорів силою – не єдиний спосіб їх усунення. Окрім вирішення спорів бійками та війнами, люди почали домовлятися між собою, зачинаючи поступове становлення інституту переговорів. Ще у 1278 році до Різдва Христового було проведено переговори, які багато науковців вважають першими через наявність письмового закріплення результатів цих переговорів між єгипетським царем Рамзесом XI і королем хеттів Хатушилем III. Укладена угода стала прикладом для подальших міжнародних угод і залишалася зразком протягом усієї історії давнього світу [2, с. 99]. Особливістю тогочасних договорів була їх гарантія: передбачалася непорушність договору сторонами, які присягнули його виконувати.

Можна передбачити, що переговори велися племенами ще в родоплемінний період, а перші документальні підтвердження, які дійшли до нашого часу, датуються кін-

цем XIII століття до Різдва Христового. Але чи змінилася роль інституту у вирішенні спорів майже за 3298 років? Слушним буде звернутися до функцій, які виконували переговори у стародавньому звичаєвому праві. Професор О. Буткевич зазначає, що серед найважливіших функцій послів були:

- забезпечення спілкування їхніх урядів або правителів;
- розроблення та укладення договорів;
- участь у міжнародних переговорах [3, с. 328–329].

Переважає більшість дослідників у сфері дипломатичного права при вивченні ретроспективних аспектів дипломатичної діяльності виокремлюють значущість функції ведення переговорів на всіх етапах розвитку людства. З часом ця функція отримала детальне урегулювання в формі звичаєвих норм міжнародного права. Пізніше функція ведення переговорів з урядом держави перебування як одна із найстаріших дипломатичних функцій отримала закріплення у Віденській конвенції про дипломатичні зносини 1961 року [4, с. 254]. У згаданому нормативно-правовому акті регламентовані лише основні функції діяльності дипломатичних представництв, більш детально вони визначаються у двосторонніх міжнародно-правових актах і національному законодавстві.

Видатний вітчизняний юрист-міжнародник В. Репецький зазначає, що функція ведення переговорів наділяє главу дипломатичного представництва широкими можливостями для виявлення ініціативи у справі розвитку відносин у належних сферах, у проведенні попередніх переговорів [5, с. 372].

Отже, функція ведення переговорів, на думку науковців, має надзвичайне значення для дипломатичних відносин, незважаючи на тривалий часовий проміжок між зародженням інституту переговорів і сьогоденням. Проте варто зазначити, що протягом історичного розвитку вона змінювала свій зміст, враховуючи досвід попередників.

Нині, звертаючись до «Дипломатичного словника», термін «дипломатичні переговори» визначається як офіційне обговорення представниками різних держав політичних, економічних та інших питань двосторонніх і багатосторонніх відносин з метою погодження зовнішньополітичної стратегії, тактики та відповідних дипломатичних акцій, обміну думками, взаємного обміну інформацією, підготовки до підписання договорів, урегулювання спільних питань. У «Дипломатичному словнику» наголошено, що дипломатичні переговори є основним способом мирного вирішення спорів, які виникають між державами [6, с. 324–325]. З урахуванням того, що словник був виданий відносно недавно (у 1994 році), то це визначення не втратило своєї актуальності.

На особливе значення та важливість переговорів у сучасній дипломатії вказує стаття 33 Статуту ООН, яка регламентує, що сторони, які беруть участь у будь-якому спорі, продовження якого могло б загрожувати підтримці міжнародного миру й безпеки, насамперед повинні намагатися вирішити спір шляхом переговорів, обстеження, посередництва, примирення, арбітражу, судового розгляду, звертання до регіональних органів або угод чи інших мирних засобів на власний вибір. Рада Безпеки, коли вважає за необхідне, вимагає від сторін розв'язання їхнього спорів за допомогою таких засобів [7, с. 25]. Варто зазначити, що проведення дипломатичних переговорів є одним із найголовніших способів мирного урегулювання спорів, з огляду на дух і букви Статуту ООН.

Нині безпосередні дипломатичні переговори залишаються найпоширенішими у міжнародній практиці, вони є зручним, ефективним і гнучким способом розв'язання міждержавних спорів. Розрізняють двосторонні, багатосторонні переговори або переговори у формі міжнародної конференції [8, с. 165]. Варто зазначити, що у всіх міжнародно-правових актах, які стосуються мирного

розв'язання міжнародних суперечок, переговори є основним способом, який підтверджує їх дієвість, універсальність та ефективність. Вони є процесом пошуку вирішення спірних питань самими сторонами шляхом встановлення безпосереднього контакту та досягнення угоди між ними [9, с. 380].

Насамперед переговори відбуваються шляхом обговорення спору сторонами, яке повинно завершитися досягненням взаємовигідного (компромісного) рішення. Цей метод здебільшого заснований на повазі супротивників один до одного, що дозволяє домовитися, коли інтереси не збігаються, думки та погляди розходяться, однак ефективні переговори можуть запобігти спорам у майбутньому [10, с. 326].

Переговори можна розмежовувати залежно від кількості сторін на двосторонні та багатосторонні. Так, двосторонніми переговорами можна вважати переговори в рамках Консультативного комітету президентів України та Польщі, частину якого очолює Секретар Ради національної безпеки та оборони України та Секретар Ради національної безпеки Республіки Польщі, який проводиться двічі-тричі на рік з обговоренням політичних та економічних питань.

Щодо багатосторонніх переговорів, то до них можна віднести міжнародні переговори, присвячені вивченню проблем міжнародних відносин або вирішенню будь-яких суперечок чи спорів. Прикладами є Женевська конференція про Індокитай 1954 року (у ній брали участь 9 країн), Міжнародна конференція із врегулювання Лаоського питання 1961-1962 років у Женеві (в ній взяли участь 14 держав), Загальна європейська нарада 1973-1975 років з питань безпеки та співробітництва (у ній взяло участь 35 держав) [11, р. 35].

Також можна розмежовувати переговори за формою на усні (словесні переговори) та письмові (обмін повідомленнями, колективні записки та меморандуми). Іноді зустрічі, як і листування, навіть на найвищому рівні не розглядають як переговори. Тому важливо відмежувати переговори від листування, консультацій тощо. Таке відмежування можна зробити за рахунок визначення мети. У випадку проведення переговорів метою є розробка та укладення взаємоприйнятних угод. Прямі переговори є одним із найбільш актуальних і провідних засобів вирішення міжнародних розбіжностей.

«Наука міжнародного права не містить декларативних правил, які регулюють здійснення міжнародних переговорів, тобто початок, тривалість, порядок ведення та форми переговорів залишаються на розсуд країн-учасниць». Проте міжнародна спільнота під час ведення переговорів керується трьома основними принципами: принцип рівності, принцип доброї волі та принцип добросовісного пошуку сторонами вирішення спору [12, с. 15].

З урахуванням зазначеного вище можна зробити висновок, що переговори є досить гнучким засобом: їхній формат, рівень, тривалість та інші параметри варіюються залежно від потреб конкретної ситуації, а суперечки можна вирішувати як на основі чинного міжнародного права, так і шляхом створення нових норм диспозитивного характеру. Прикладом таких переговорів є двосторонні відносини між Бутаном і КНР. З цього питання регулярно проводяться переговори з прикордонних питань і питань безпеки, спрямованих на зменшення напруги, оскільки між Бутаном і Китаєм є чотири спірні території, які займають площу понад 270 кв. км [13].

Також переговорний процес дозволяє звести нанівець втручання третіх осіб, хоча така перевага спричиняє певний недолік: більш авторитетна і сильна держава може тиснути на слабшу, щоб або завершити переговори із перевагою для себе, або не закінчити переговори взагалі. Так, на початку 2014 року між Палестиною та Ізраїлем у США проходили міжнародні переговори щодо обміну певними

територіями шляхом визнання суверенітету Палестини, але переговори закінчилися безрезультатно.

На нашу думку, при проведенні переговорів важливо враховувати громадську думку. Через те, що у деяких випадках кордони території держави визначалися без урахування інтересів етнічної групи, культурних і релігійних спільнот (без урахування громадської думки), деякі народи стали розділеними. Така ситуація слугує збереженню «хронічних» спірних ситуацій у відносинах між державами. Наприклад, процеси створення незалежних держав в Азії, Африці, Латинській Америці після розпаду колоніальних імперій, формування кордонів державних утворень СРСР: республік Середньої Азії, Кавказу, Півночі та Сибіру.

Враховуючи зазначене вище, здається, що переговори закріпилися міцно і є чи не найефективнішим способом вирішення спорів. Але, згадуючи події останніх років, коли переговори не дають результатів і ніби зумисне довго тягнуться (Мінські переговори), або ж коли не дають жодного результату, переходячи у воєнне вирішення спору (спір між Вірменією та Азербайджаном), виникають сумніви, чи дійсно залишається ефективним інститут переговорів. Щодо останнього прикладу необхідно зазначити, що переговори все ж дали свої результати, адже 10 листопада 2020 року Вірменія та Азербайджан домовилися про припинення війни, а вже 14 листопада цього ж року держави зробили перші кроки на виконання домовленостей. Це демонструє ефективність переговорів, однак для досягнення позитивного результату все ж довелося пережити воєнні дії.

На нашу думку, прикладами малорезультативних переговорів є Нормандський формат, учасницею якого була і Україна, який тягнувся від 6 червня 2014 року до 9 грудня 2019 року; торгові переговори між США та Китаєм, які постійно переносяться або ж не призводять до знаходження консенсусу. Таких прикладів чимало. На жаль, сильніші держави «тиснуть» на слабших, а якщо обидві

держави сильні, то результатом є довгі тяготи, які ні до чого не призводять. Тому дедалі частіше держави обирають інші способи вирішення спорів.

Досліджуючи питання дипломатичних переговорів, не можна ігнорувати технічний прогрес, наприклад так звану «віртуальну» дипломатію. Вона охоплює прийняття рішень, координацію, спілкування, яке здійснюється із використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Цей вид дипломатії ефективно використовується Державним департаментом США та включає використання соціальних медіа (Facebook і Twitter), програмного забезпечення для інтернет-телефонії (Skype), відеоканалів (Youtube). При цьому віртуальна дипломатія не відмежується від традиційних форм дипломатичних відносин і не є їх заміною, а швидше вагомим доповненням, яке може покращити та прискорити дипломатичні відносини, а також розширити їх сферу [12, с. 19].

Отже, використовуючи наробіток вчених, доходимо висновку, що становлення інституту переговорів відбувалося тривалий час і протягом цього становлення змінювалося значення переговорів для міжнародних відносин. Визначення функції ведення переговорів як основної серед інших функцій дипломатичних представників не є безпідставним, адже це – гнучкий інститут, який дозволяє створювати зручні умови для усіх сторін у переговорному процесі.

Дослідивши основні принципи інституту переговорів, а саме принципи рівності, доброї волі та добросовісного пошуку сторонами вирішення спору, ми простежили їх порушення, які призводять до виникнення потреб в удосконаленні процесу ведення переговорів, що підтверджують приклади із практики. Тому не зайвим буде створення механізму, який би контролював держави, що мають авторитет і, використовуючи це, впливають на переговорний процес та впровадження технічних засобів для збільшення ефективності переговорів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лукашук І.І. *Современное право международных договоров* в 2 т. Т. 1: Заключение международных договоров. 2004. 672 с.
2. Красніцька Г.М. Історичні етапи розвитку ділових переговорів. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. Т. 31 (70). № 1. 2020. С. 98–102.
3. Буткевич О.В. Становлення інститутів міжнародного права у стародавній період. *Міжнародне право стародавнього світу* : монографія. Україна, 2004. С. 288–423.
4. Кондик О.П. Міжнародно-правові аспекти реалізації функції ведення переговорів дипломатичними представництвами в сучасних умовах. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. Т. 2. Випуск № 29. 2014. С. 253–258.
5. Репецький В.М. *Дипломатичне і консульське право* : підручник. 2-ге вид., перероб. і доп. К. : Знання. 2006. 372 с.
6. *Дипломатический словарь* : в 3 т. / под общ. ред. А.А. Громыко. М. : Наука, 1994. Т. 1. 1994. 620 с.
7. Статут Організації Об'єднаних Націй від 26 червня 1945 року // Виданий Департаментом громадської інформації ООН. URL: http://www.un.org.ua/images/UN_Charter_Ukrainian.pdf.
8. Сардачук П.Д., Кулик О.П. *Дипломатичне представництво: організація і форми роботи* : навч. посіб. К. : Україна, 2001. 176 с.
9. Малишева О.М. Деякі питання інституту мирного розв'язання міжнародних спорів. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 6, 2017. С. 378–381.
10. Асірян С.Р., Горлова О.Ю. Міжнародний спір і мирні засоби його вирішення. *Порівняльно-аналітичне право*. № 4, 2017. С. 325–328.
11. Kremenyuk V.A. *International Negotiation: An Analysis, Approaches, Issues*. San Francisco, Oxford : Jossey-Bass. 1991, p. 31–37.
12. Банчук-Петрова О.В. Дипломатія у механізмі врегулювання міжнародних територіальних спорів. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. Випуск 5. 2020. С. 9–21.
13. Seema Sirohi. *A New Bhutan Calling*. Outlook. 2008. URL: <http://www.outlookindia.com/article.aspx?237437>.